

Diskrimineringsgrunden ålder

Med ålder avses i diskrimineringslagen *uppnådd levnadslängd*. De vanligaste sätten att organisera arbetet med diskrimineringsgrunden ålder är utifrån *barn och unga* respektive *äldre*. Med barn menas enligt barnkonventionen varje människa under 18 år. Unga har en mer flytande definition, men de primära målgruppen för den svenska ungdomspolitiken är åldersgruppen 13-25 år. Äldre brukar definieras som personer över 65 år, men delas ibland upp i yngre äldre (ca 65-74 år) och äldre äldre.

Detta kapitel redogör för det rapporterade arbetet med barn, unga och äldre. Barn, unga och äldre nämns inom ramen för ett flertal rubriker i årsredovisningarna²⁸. Nedan redovisas verksamheternas arbete med barn, unga och äldre utifrån ett antal övergripande teman, som i viss mån överlappar varandra:

- Implementering av barnkonventionen
- Kultursatsningar för barn och unga
- Utbildning, praktik och arbete för unga
- Hälsa och livsvillkor för barn och unga
- Barn som anhöriga
- Hälsa och livsvillkor för äldre
- Insatser för de mest sjuka äldre

Implementering av barnkonventionen

Flera av verksamheterna kopplar sitt arbete med barn till barnets mänskliga rättigheter. Genom att koppla arbetet till barnkonventionen blir det tydligt vilken mänsklig rättighet som aktiviteterna bidrar till att uppfylla. Inom ramen för barnrättsarbetet arbetar exempelvis flera verksamheter med delaktighet för barn och unga, vilket överensstämmer med barnkonventionens 12:e artikel, som fastslår att barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet samt att barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.

²⁸ "Folkhälsokommittén ska skapa förutsättningar för en jämlik hälsa hos invånarna i hela Västra Götaland", "Hälso- och sjukvårdsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna ska erbjuda invånarna en sammanhållen vård oavsett vårdnivå eller vårdgivare", "Regionstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna ska genom ett aktivt hälsofrämjande och förebyggande arbete skapa förutsättningar för invånarna att leva ett liv i hälsa", "Hälso- och sjukvårdsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna ska säkerställa att patienterna är delaktiga i vården och vet vart de ska vända sig för vård", "Regionstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna ska säkerställa att vården är jämlik och jämställd", "Folkhälsokommittén får i uppdrag att utveckla metoder för att stödja arbetet med ökad trygghet och säkerhet i offentlig miljö. Det gäller för äldre kvinnor, äldre med utländskt ursprung och äldre med små ekonomiska resurser", "Hälso- och sjukvårdsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna ska säkerställa en kvalitetsdriven vård i hela Västra Götaland", "Hälso- och sjukvårdsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnderna får i uppdrag att arbeta med att fördjupa samverkan med kommunerna", "Hälso- och sjukvårdsstyrelsen får i uppdrag att återkomma med förslag på hur samverkan med kommunerna ytterligare kan fördjupas", "Kommittén för rättighetsfrågor får i uppdrag att följa upp måluppfyllelsen i av regionfullmäktige beslutade handlingsplaner om rättighetsfrågor samt att till regionstyrelsen föreslå åtgärder utifrån denna uppföljning", "Kulturnämnden ska skapa förutsättningar för att deltagandet i kulturlivet vidgas och en kvalitativ kulturutveckling stärks i hela Västra Götaland" samt "Västra Götalandsregionens egna verksamheter ska vara föregångare i miljöarbetet". Diskrimineringsgrunden nämns även under rubrikerna Sammanfattning, verksamheten, jämlik vård, personal samt patientsäkerhetsarbetet.

Angereds närsjukhus har arbetat med att utveckla ett rättighetsbaserat arbetssätt i ett projekt under ledning av rättighetskommitténs kansli. Projektet avslutades i juni 2015 och har sedan dess vidareutvecklats av sjukhuset. Bland annat planerar Angereds närsjukhus att tillhandahålla kunskap till barn och vårdnadshavare om "Barns rättigheter i vården och till hälsa". Sjukhuset konstaterar utifrån sitt delaktighetsarbete för patienter att *"barnets rättigheter [...] är detsamma som en vuxen även om graden av självbestämmande ska bedömas"*. Utifrån barnets rätt till hälsa har sjukhuset även startat ett projekt för rökfria lekplatser.

Inom **Folktandvården** har mer än 100 verksamhetschefer och tandvårdschefer samt styrelsen utbildats om barnkonventionen och mänskliga rättigheter av rättighetskommitténs kansli. Under hösten 2015 påbörjades ett gemensamt arbete för att ta fram en nätbaserad utbildning om barnets rättigheter till samtliga medarbetare i förvaltningen.

Göteborgs HSN skriver att de i vårdöverenskommelsen med styrelsen för beställd primärvård ställer krav på att vården ska bedrivas med utgångspunkt i FN:s barnkonvention. Nämnden beskriver att *"Barn och unga ska bemötas med respekt, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Prövningar av barnets bästa ska göras på ett strukturerat sätt vid alla åtgärder som på något sätt berör barn och unga"*.

Kommittén för rättighetsfrågor har ett övergripande ansvar för Västra Götalandsregionens handlingsplan för implementering av FN:s konvention om barnets rättigheter²⁹. Under året gjordes en deltidsuppföljning av handlingsplanen, som visade att de flesta aktiviteter i handlingsplanen är pågående eller avslutade. 387 personer har gått en grundutbildning om barnets rättigheter och det har tillsatts 33 ombud för barnets rättigheter i verksamheterna. Arbetet med Demokratitorg har utvecklats och det har även utvecklats ett barnhälsoindex. I uppföljningen föreslog kommittén regionstyrelsen att uppmana förvaltningar och bolag att i sina verksamhetsplaner för 2016 redovisa planerade aktiviteter för att uppnå regionfullmäktiges mål och åtgärder i handlingsplanen. Inom ramen för arbetet med barn och ungas rätt till delaktighet och inflytande har kommittén för rättighetsfrågor även åtta referensgrupper med barn mellan 5-19 år med geografisk spridning i länet. Utöver detta anställdes 10 feriepraktikanter som barnrättsutvecklare under sommaren, med uppdrag att utveckla barn- och ungdomsperspektiven inom olika regionala frågor. Kommittén arbetar även med barns och äldres rättigheter inom ramen för sitt samråd för åldersfrågor³⁰, en form av invånardialog där politiker och tjänstepersoner möter företrädare för civilsamhället. Kommittén har även finansierat forskningsprojektet "Ungas medskapande – lärande av ungas erfarenheter", som slutredovisades under året.

Göteborgs botaniska trädgård beskriver att de inom ramen för sitt arbete med barnets rättigheter har haft kontinuerlig dialog med barn och unga för utveckling/utvärdering av skolverksamheten. De har också planerat en ny aktivitetsyta för barn tillsammans med barn.

²⁹ Handlingsplanen gällde ursprungligen 2014-2015 men förlängdes till och med 2016 efter beslut i regionfullmäktige

³⁰ Där barnrätts- och pensionärsorganisationer sitter representerade.

Habilitering och hälsa skriver att FN:s konventioner om mänskliga rättigheter är en grund för förvaltningens arbete, och att man särskilt beaktar konventionen för personer med funktionsnedsättning och barnkonventionen. Förvaltningen har nio ombud för barnets rättigheter, som antingen har gått Västra Götalandsregionens utbildning för ombud för barnets rättigheter eller planerar att gå den. Förvaltningen har en barnrättsgrupp som under året bland annat har diskuterat och delat material som kan användas i barnrättsarbetet. Hörselverksamheten har tagit fram ett följebrev till barn i samband med kallelse, med förberedande frågor och tillhörande bilder riktade till olika åldrar. När barn besökt Hörsel- och Synverksamheten tillfrågas barnet vad som var bra och vad de kan bli bättre på. De arbetar för att varje barn ska få en åldersrelaterad förklaring till sin funktionsnedsättning. Hörsel-, Syn- och Tolk-verksamheterna har barnombud.

Naturbruksstyrelsen skriver att *"barnkonventionen är integrerad i skollagen och läroplanen. I dessa regleras elevers rättigheter till delaktighet och inflytande."* Styrelsen träffar företrädare för eleverna under de årliga kvalitetsdialogerna och elevrådsdagarna. De intervjuar elever som hoppar av utbildningarna och elever som väljer bort skolorna efter att ha besökt dem.

NU-sjukvården skriver att barnkonventionens värdegrund är implementerad inom NU-sjukvården och väl känd. Exempel på aktiviteter utifrån detta är föreläsningar till all personal och en arbetsgrupp om "barnperspektiv/våld i nära relationer" som arbetar med utsedda kontaktpersoner kring våld i nära relationer och barn som anhöriga. De har även ett CPT – Child Protection Team som planerar arbetet inför 2016. En barnsamordnare har tagit fram ett förslag till hur barn och unga kan göras delaktiga i arbetet. Arbetsgruppen ska se till att strategier och handlingsplaner utformas, följs upp och utvärderas och ska fungera som referensgrupp i frågor som berör barnets rättigheter, bidra med kompetens, informera om förändringar och omvärldsbevaka. Styrelsen skriver att ett konkret exempel på arbetet är de separata väntrum för barn som har utformats i akutmottagningens nya lokaler på NÄL.

Regionservice skriver under rubriken barnens rättigheter att barnperspektivet alltid beaktas inom Centrum för läkemedelsnära produkter vid upphandling av nytt produktsortiment. Hjälpmiddelscentralen har arbetat med barnkonventionen genom produktmöten med fokus på barns rättigheter och behov.

Styrelsen för folkhögskolorna skriver under rubriken barnens rättigheter att de har bjudit in deltagare att närvara vid varje styrelsemöte och att de har skapat en gemensam studerandeorganisation för de deltagare som vill engagera sig. De arrangerar även årligen en ambassadörsutbildning för de deltagare som vill vara ambassadörer för folkhögskolorna under sitt studieår.

Västfastigheter skriver under rubriken barns rättigheter att barnperspektivet ska genomsyra alla beslut och verksamheter så att barnens bästa tillgodoses. De arbetar i enlighet med FN:s barnkonvention och bjuder in barn och ungdomar att delta i utformningen av nya lokaler, för att kunna tillgodose barnens behov och främja deras välbefinnande. Barnperspektivet avspeglas också *"i de konstnärliga utsmyckningsuppdrag som utförs"*, det framgår dock inte på vilket sätt detta görs.

Kultursatsningar för barn och unga

Inom Västra Götalandsregionens pågår ett stort antal kultursatsningar för barn och unga, som i vissa fall även kopplas till uppfyllandet av barnets mänskliga rättigheter. Barns rätt till kultur fastslås i barnkonventionens 31:a artikel, som beskriver att barn har rätt att delta i det kulturella och konstnärliga livet och ska ha lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt rekreation och fritid.

Göteborgs symfoniker skriver att deras *"starka barn och ungdomsarbete är en viktig komponent för att främja det goda livet för regionens unga"*. De beskriver att de genom engagemanget i El Sistema och andra kulturskolor bidrar till ökad delaktighet för nya generationer.

GöteborgsOperan beskriver sitt arbete för barn som en del av arbetet med barnets rättigheter och barnkonventionen. Under året har de genomfört ett stort antal aktiviteter för barn och unga, som sammanfattas nedan:

En del av Operans arbete är projektet GO SKAPA, där Operan under året har utvecklat sina rutiner för barn och ungas medverkan, kopplat till rekrytering, kommunikation, tillgänglighet och dragningskraft *"med tanke på barnets rättigheter ur ett intersektionellt perspektiv"*. De har *"kartlagt relationen mellan FN-konventionen och GO SKAPAs verksamhet"*.

Den så kallade Jämå-gruppen ansvarar för att utveckla arbetet med barn och unga som medverkar i Operans uppsättningar, särskilt när det gäller kommunikation och ökat deltagande av barn från familjer som inte redan ingår i Operans personal.

Varje projekt som genomförs med barn och unga har utvärderats tillsammans med deltagarna. Operan har även träffat personal från andra kulturorganisationer för att försöka fånga in åsikter och önskemål från ungdomar som inte är delaktiga i Operans verksamhet just nu.

Operan arbetar för att höja medvetenheten om barnkonventionen genom intern kommunikation och skapa möjlighet för vidareutbildning om barnets rättigheter för medarbetare. De vill även söka andra kulturella aktörer som har expertis i att implementera barnkonventionen för att utbyta idéer, tillvägagångssätt och utmaningar och vidareutveckla sina kunskaper om bra praxis.

Som en del av sitt arbete med barnets rättigheter ur ett intersektionellt perspektiv gjorde Operan bland annat tre satsningar för att försöka väcka intresse och skapa kontakt med barn och ungdomar i stadsdelar som brukar vara underrepresenterade i deras körverksamhet: Den första satsningen var en gratis sångworkshops i två klasser på en skola i Bergsjön. Den andra satsningen var en gratis prova-på-dag för *"unga i diskantkörsåldern"* som inte hade stora eller några erfarenheter av att besöka operan. Ett mål var att fler deltagare skulle känna sig bekväma inför provsjungningar till barn- och diskantkören. Resultatet var ett dubbelt så många som vanligt sökte till körerna. Man införde även nya processer för att följa upp detta arbete. Den tredje satsningen var två konserter med barnkörer på Barnens lördag i Biskopsgården, för att presentera barn- och ungdomskörsverksamheten för familjer i en stadsdel som är underrepresenterad i Operans arbete.

GöteborgsOperan har haft flera framträdanden och föreställningar av och för barn. Barn- och diskantkören har fått två nya verk beställda specifikt för dem, där barnen varit delaktiga i det kreativa skapandet av verken. GöteborgsOperan har visat två föreställningar av den lilla sjöjungfrun, i form av en danssaga för 4-åringar, och 14 föreställningar inom sitt projekt "sagofojé" som riktar sig till 3- och 4-åringar. Två av föreställningarna framfördes på Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus.

I samband med Kulturkalaset utvecklade GöteborgsOperan sitt format för ungdomsprojekt, med betoning på delaktighet och eget skapande, vilket resulterade i 3,5 gånger så många ansökningar som för ett liknande projekt året tidigare. Deltagarna kom från 11 kommuner i länet och Operan gav stöd för resekostnader för att motverka ekonomiska hinder. Projektet avslutades med en uppvisning för släkt, vänner och inbjudna gäster på Stora Scenen. Ungdomsprojektet utvärderades tillsammans med deltagarna, och deras synpunkter har använts i den fortsatta planeringen av ungdomsverksamheten.

GöteborgsOperan har även arbetat med folkbildning och kultur i samverkan, för att höja medvetenheten om sina barn- och familjeprojekt bland familjer från många olika kulturella bakgrunder. De arrangerade en träff mellan deltagare från folkhögskolor och Operans barnkörledare för att uppmuntra deltagare med barn i passande åldersgrupper att söka till körerna.

Under året var GöteborgsOperan samarbetspartner i Satellit Festival 2015, en internationell dansfestival för barn och unga, där de var värdar för ett seminarium med titeln "Om delaktighetsarbete med barn".

Kulturnämnden har arbetet med barn och unga som ett av sex insatsområden i "Rätten att delta i kulturlivet – riktlinjer för strategiområdet vidgat deltagande". I Kulturnämndens uppdrag till kulturinstitutionerna prioriteras barn och unga. Andelen barn och unga som besökare ligger kvar på 27 procent av den totala publiken men barn och unga som publik ökade med 13 procent jämfört med föregående år. Framför allt är det KulturUngdom som står för ökningen.

Kulturnämnden ger bidrag till museerna bidrag för att barn och ungdomar upp till 26 år ska få fri entré. De ger även arrangörsstöd för barn- och ungdomskultur, som administreras av Kultur i Väst. Antalet barn som berördes av arrangörsstödet ökade med 8 procent jämfört med föregående år, medan antalet barn till författarbesök ökade med 75 procent jämfört med föregående år.

Kulturnämnden delar ut kulturpengar för ungas egna projekt och engagemang, den så kallade K-pengen. Under året utökade Kulturnämnden K-pengen med 500 000 kronor till 1,5 miljoner, vilket ledde till att antalet projekt, publik och deltagare nästan fördubblades i jämförelse med föregående år. Under året beviljade KulturUngdom K-pengar till 238 projekt i 32 kommuner. Beslutsgången är snabb och det handlar ofta om små summor, i genomsnitt 6 302 kronor.

KLIV – kultur och lärande i vardagen drivs av Kultur i Väst, med syftet att skapa samverkan och utveckla nya pedagogiska arbetsmetoder mellan skola och

kulturliv. Under året har tre inspirationsmöten genomförts för lokala arbetsteam, bland annat om barnperspektivet, barns perspektiv och barns rättigheter.

Kulturnämnden stödjer även projekt där ungdomar får möjlighet att ta del av det maritima kulturarvet genom att delta i aktiviteter kring fartyg och stärker kontakter mellan fritidsgårdar och föreningar som bedriver ungdomsseglingar.

Västarvet har bland annat samverkat med KulturUngdom inom ramen för projektet Spektrum, där de nationella minoriteterna lyfts fram av unga i samarbete med konstnärer. Västarvet har påbörjat två pedagogiska metodprojekt: ett projekt för att nå ut med sin pedagogiska verksamhet till skolor i regionen och ett för att bättre kunna ta emot barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar på besöksmål.

Under året har Västarvet haft en turnerande utställning: "Kan själv – en ljudupplevelse för de minsta", som hade premiär våren 2015. Utställningen är fullbokad 2017 ut och Västarvet har fått extra bidrag från kulturnämnden för att bygga en dubblett. Utställningen baseras på en förstudie om de minsta barnens ljudskapande som genomfördes med barn i Kungälv och Marks kommuner 2013. Utställningen har väckt intresse från andra regioner och även internationellt.

Västarvets utställning "Hembygd - någonstans i Sverige", har turnerat i regionen under året. Utställningen ställer frågor som: Hur ser unga människor på sin hembygd? Vill de förändra något? Har de makt att påverka? I utställningen delar ungdomar med sig av sina tankar, berättelser och fotografier om sin hembygd, *"en grundförutsättning för historia, identitet och utveckling"*.

Andelen barn och unga (tom 18 år) av de som besökte Västarvets besöksmål var 2015 23 %. I faktiska tal var de unga besökarna 9 000 fler än 2014. Eftersom det totala antalet besök ökade med dryga 90 000 personer har andelen unga minskat. Andelen unga som deltog i olika typer av programaktiviteter på Västarvets museer och turnerande verksamhet var 2015 41 %. Totalt deltog 178 050 personer i någon programaktivitet och av dessa var drygt 72 000 barn och unga.

Utbildning, praktik och arbete för unga

Verksamheterna rapporterar flera satsningar för att unga ska slutföra skolan med godkända betyg, erbjudas praktikplatser och/eller arbete. Barns rätt till utbildning, yrkesutbildning, studierådgivning och yrkesrådgivning och konventionsstatens ansvar att minska studieavbrott beskrivs i konventionens 28:e och 29:e artiklar.

Alingsås lasarett har haft 15 feriepraktikanter under året. Man har även tagit emot 28 praoelever från högstadiet som besökt en avdelning/mottagning för att intervjuar olika yrkeskategorier. Förhoppningen är eleverna ska *"lockas att arbeta vidare inom vården"*.

Folkhälsokommittén har arbetat utifrån regionfullmäktiges mål att antal elever som lämnar årskurs 9 med gymnasiebehörighet ska öka. De har gjort en förstudie för att hitta finansiering för att sprida goda erfarenheter av att förhindra skolavhopp, och planerat en konferens om frågorna. Även **Regionutvecklingsnämnden** rapporterar arbete för att öka andelen barn och

ungdomar som slutför grundskolan med godkända betyg. Satsningarna sker inom ramen för arbetet med sociala investeringsfonder och rör bland annat barn med höga stressnivåer, barn med behov av särskilda stöd, barn med hög skolfrånvaro och ensamkommande flyktingungdomar. De sociala investeringarna pågår i 12 kommuner i länet och högskolor och universitet är kopplade till satsningarna för att följa och mäta effekter. Arbetet genomförs i samverkan med folkhälsokommittén, kommittén för rättighetsfrågor och hälso- och sjukvårdsnämnderna.

Kommittén för rättighetsfrågor visstidsanställer unga som varit långtidsarbetslösa för att inventera tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning i lokaler. Verksamheten följdes upp under hösten 2015, och flera personer beskrev att de uppskattade att anställningen gav rutiner i vardagen, arbetskamrater och en känsla av att vara behövd. Detta ledde till att de fick ökat självförtroende och mer energi att söka sig vidare i arbetslivet. Bland 31 intervjuade personer som varit anställda någon gång mellan 2013-2015 hade 19 personer (61 %) haft ett nytt arbete efter avslutad anställning på avdelning rättighet och sex personer studerar.

Kulturnämnden har gett ett uppdrag till Innovatum Science Center om Kompetensväxling – ungas feriejobb på kulturarvsbesöksmål. Under året har även eftergymnasiala utbildningar och Unga företagare deltagit.

Kulturnämnden ger även uppdraget till Kulturungdom att arbeta med ungas möjligheter till internationell rörlighet. De bedriver ett pilotprojekt i Skaraborg under 2015-2016 för att skapa en infrastruktur för stöd och råd till unga om möjligheter till utbildning, praktik eller kulturutbyten inom ramen för EU:s olika program. Kulturnämnden och Folkhälsokommittén har gett stöd till organisationen KEKS, ett nätverk för fritidsgårdar som syftar till att utveckla fritidsledarrollen för att bättre stödja de ungas egna projekt och entreprenörskap.

Regionutvecklingsnämnden har genomfört en riktad satsning för att få fler unga i jobb, ViA-projektet, som resulterat i att 65 unga *"fått plats"*, varav ca 40 % i yrkesintroduktionsanställning. De utvecklar även samordningen kring praktikplatser i Västra Götaland, med syftet *"att ge ungdomar en koppling till arbetslivet är en grundläggande fråga för att stärka deras förutsättningar att utvecklas i utbildning och i vuxenliv. Det betyder särskilt mycket för ungdomar utan egna kontakter och nätverk"*. Regionen investerar i att bygga upp en sammanhållen arena till 2020 som bygger på erfarenheterna från www.praktikplatsen.se som drivits av GR. Nämnden har även flera andra satsningar för unga, bland annat att stimulera ungas intresse för studier och jobb inom ramen för regionens sex Science Center. Västra Götalands Science center har ca 780 000 besökare, 320 000 deltog i program, 144 000 elever i skolprogram och 11 300 lärare fick fortbildning. Nämnden medfinansierar regional spridning av mentorskapsprogrammet Intize, där studenter från lärosäten agerar mentorer inom matematisk förståelse och kunskap för elever i gymnasiet. Nämnden har även inlett samarbete med Fryshuset som ska driva ett treårigt projekt med syfte att bryta utanförskapet hos långtidsarbetslösa ungdomar.

Hälsa och livsvillkor för barn och unga

Flera nämnder har insatser för att förbättra hälsan och skapa bättre livsvillkor för barn och unga. Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering beskrivs i barnkonventionens 24:e artikel, medan social trygghet och tillräcklig levnadsstandard för barnets utveckling beskrivs i artikel 26 och 27.

Angereds närsjukhus har gjort särskilda satsningar på ungdomsmottagningen och på barn- och ungdomsmedicin för att få igång förskrivning av fysisk aktivitet. De har tagit fram ett metodmaterial för förskrivning av FaR till barn och unga för att underlätta för personal att få fler att röra på sig.

Folkhälsokommittén har arbetat utifrån regionfullmäktiges mål att andel barn som lever i ekonomiskt utsatta hushåll ska minska. De har samverkat med Tidaholms kommun, påbörjat en strategisk plan för myndighetssamverkan och inrättat en styrgrupp och arbetsgrupp för arbetet. De har även genomfört utbildning i motiverande samtal för förskolepersonal och utbildat om barnkonventionen för förtroendevalda och tjänstemän. Inom ramen målområdet har de även finansierat forskningsstudierna "Papperslösa barn och ungas hälsofrämjande strategier - en forskningsstudie" och "Jämvikt - ett långsiktigt projekt med syfte att bidra till att utjämna socioekonomiska relaterade skillnader i hälsa". Studierna presenterades på Barnrättsdagarna i Örebro.

Folktandvården har infört ett förvaltningsgemensamt arbetssätt för att minska antalet barn och ungdomar som inte kommer till undersökning. Idag är det väldigt få barn och ungdomar 0-17 år som inte kommer vid kallelse. Utvecklingsarbetet har bland annat genomförts inom ramen för Folktandvårdens implementering av barnkonventionen och har uppmärksamats nationellt. De har använt sin nya mobila tandvårdsklinik för att bland annat finnas i nära anslutning till skolor och har informerat om sin verksamhet vid härliga barn-mässan i Skövde. Även **Norra HSN, Södra HSN, Västra HSN och Östra HSN** skriver om arbetet för att andelen barn och ungdomar med tandvårdskontakt ska vara så hög som möjligt och skriver att alla nämndområden har genomfört insatser för att fånga in de som av olika anledningar inte dyker upp. Genom dialog med vårdnadshavare och socialtjänst har andelen ej avhörda barn minskat avsevärt. Det har även införts ett nytt arbetssätt i hela regionen för att fånga upp barn med högre risk redan i 0-2-årsåldern. Verksamheten ingår i FRAMM (Folktandvårdens riktlinjer för generella preventiva insatser: Fluor Råd Arena Motivation Mat). Nämnderna konstaterar att de haft goda erfarenheter av arbetssättet, *"inte minst för de familjer som är socioekonomiskt belastade"*. En annan del av FRAMM innebär flourelackning och hälsobudskap om mat och tobak i skolorna. Arbetssättet har utvärderats och visar att kariesutvecklingen är 30 procent lägre för ungdomar som fått ta del av FRAMM jämfört med de som inte fått det.

Göteborgs HSN beskriver samverkan mellan kommun och sjukvård i Göteborgsområdet. Inom ramen för samverkan finns temagrupper som arbetar med samverkan kring olika målgrupper, där "barn och unga", "mitt i livet" och "äldre" är tre målgrupper att samverka kring. Temagrupp barn och unga har bland annat implementerat familjecentrerat arbetssätt, utbildat i SIP och haft ett "stort fokus" på traumatiserade barn med flyktningbakgrund.

Kungälv's sjukhus skriver under rubriken delaktighet för barn och unga att de tillsammans med sjukhuskyrkan har etablerat en sorgegrupp för barn mellan 7-16 år som har mist en förälder i kroppslig sjukdom eller genom självmord. I gruppen får deltagarna mötas genom fika och lek och får på ett kreativt sätt prata om tankar och känslor som berör familj, minnen, känslor, sorg och var de kan få stöd.

Patientnämnderna anger att *"barnperspektivet har tydliggjorts"* och att patientnämnderna tar emot synpunkter och klagomål gällande skolhälsovård i Västra Götaland, med motiveringen att det är viktigt att kunna följa barn och ungas vårdprocesser i hälso- och sjukvården. Inom utredargruppen har handläggning av patientärenden som rör minderåriga tydliggjorts.

Regionutvecklingsnämnden har under året arbetat fram en modell inom ramen för sociala investeringar där Västra Götalandsregionens utförarverksamheter tillsammans med kommunerna kan ansöka om tidiga insatser för barn och unga för att förebygga ett framtida utanförskap. Totalt verkar investeringarna i 12 kommuner.

Södra Älvsborgs sjukhus skriver att de under året har fortsatt arbetet med att särskilt beakta barns behov av information, stöd och råd. Barnombud och vårdenhetschefer har fått information och material för webbutbildning i denna fråga. Man har uppdaterat "riktlinjen som stödjer detta arbete". De har även gjort "publicering på intranätet till nyanställda angående barn som anhöriga samt information till alla barnombud".

Östra HSN skriver att barnsjukvården tillsammans med Primärvården har arbetat med uppsökande verksamhet på flyktinganläggningarna.

Flera verksamheter tar upp arbetet med barn som anhöriga, ett arbete som har pågått under ett antal år. **NU-sjukvårdens** och **Södra Älvsborgs sjukhus** arbete med barn som anhöriga beskrivs ovan. Utöver detta pågår arbete på flera andra sjukhus. **Alingsås lasarett** har en arbetsgrupp som arbetar med barn som anhöriga samt barnombud på alla enheter, och arbetar med utbildning och rutiner för arbetet. Under hösten tog sjukhuset fram en uppdragshandling för ett uppdrag som sjukhusövergripande samordnare för arbetet med barn som anhöriga på sjukhuset. **Angereds närsjukhus** har utformat riktlinjer och rutiner för arbetet med barn som anhöriga. Två av tre verksamheter har gått webbutbildningen "Våga fråga". **Kungälv's sjukhus** tar upp arbetet med barn som anhöriga under rubriken barnkonventionen. Sjukhusets barnrättsombud och arbetsgrupp har diskuterat hur arbetet med barn som anhöriga bedrivs på avdelningarna, vad som kan förbättras och hur dokumentationen ser ut. På intensivvårdsavdelningen planerar man för en särskild personalutbildning om barn som anhöriga. Representanter från arbetsgruppen har också besökt vårdavdelningarnas arbetsplatsträffar för att informera och utbilda om barn som anhöriga. Inom psykiatri finns även en person med rollen som barnombud. Barnombudet bevakar barnens rätt genom att se till att föräldrar som har minderåriga får samtala om sin eventuella oro för barnen, samt att ha samtal med barn. **Sahlgrenska** har fortsatt arbetet med implementering av Barn som anhörig (HSL§2g) och tagit fram SU-gemensamma riktlinjer för arbetet. De har även utvecklat information i bildform för de patienter som har svårigheter att ta till sig verbal information, exempelvis preoperativ

information för barn. **Skaraborgs sjukhus** och **Östra HSN** skriver att projektet barn som anhöriga har avslutats på Skaraborgs sjukhus under året och följs upp inom ramen för verksamhetsuppföljningen. De beskriver att barn och ungdomar har deltagit i planeringen av det nya huset för barn- och kvinnosjukvård och att barn och ungdomars behov finns med i sjukhusets ombyggnads- och nybyggnadsplaner.

Hälsa och livsvillkor för äldre

Det finns ingen särskild konvention för äldres mänskliga rättigheter. Däremot finns kommentarer från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter om hur konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska tolkas ur ett äldreperspektiv. När det kommer till fysisk och psykisk hälsa för äldre (artikel 12) lyfter kommittén bland annat att för att bibehålla god hälsa vid hög ålder krävs åtgärder för en hälsosam livsstil genom hela livet, men även regelbundna kontroller och rehabilitering³¹. De lyfter även äldres rätt till en adekvat levnadsstandard (artikel 11).

Folkhälsokommittén har genomfört en regional folkhälsokonferens om åldrande med livskvalité. Några områden som belystes var framtidens utmaningar utifrån ett äldreperspektiv, fysisk aktivitet och integrationsutmaningar. Kommittén har också genomfört en spridningskonferens riktad till kommuner i Västra Götaland om tillgänglig kultur för äldre tillsammans med avdelning kultur, Göteborgs stad samt Statens kulturråd. De har avslutat arbetet med äldreprofiler och inkluderar detta i arbetet med att följa utvecklingen av förutsättningar för jämlik hälsa i Västra Götaland. Folkhälsokommittén hade uppdraget av regionfullmäktige att stödja arbetet med ökad trygghet och säkerhet i offentlig miljö för äldre kvinnor, äldre med utländskt ursprung och äldre med små ekonomiska resurser. Inom ramen för det arbetet har avdelning folkhälsa ingått i en arbetsgrupp för samhällsplanering i samverkan med kommuner i länet och medverkat i Healthy Cities arbete riktat till äldre. Folkhälsokommittén har i samverkan med SIOS påbörjat ett arbete med inriktning på äldre utrikesföddas hälsa.

Folktandvården har en helhetslösning om tandvård för äldre som utvecklingsområde i vårdöverenskommelsen för 2016. De vill skapa en modell så att äldre sköra patienter kan hålla god kontakt med Folktandvården och planerar ett pilotprojekt om ej avhörda äldre. De arbetar även med frisktandvård som ett generellt koncept och avtal för äldre, där frisktandvården bättre ska anpassas till olika behov och till olika äldregrupper. De har använt sin mobila tandvårdsklinik för att bland annat finnas i nära anslutning till äldreboenden och har informerat om sin verksamhet vid äldreboenden i Svenljunga.

Några nämnder tar upp arbetet med läkemedelsgångar för äldre. **Göteborgs HSN** skriver att läkemedelsgenomgång och läkemedelsberättelse³² ska göras minst en gång per år för patienter som är 75 år eller äldre, för att säkerställa god kvalitet i deras läkemedelsterapi. Utifrån detta ska resultat, medicinlista och planerad uppföljning dokumenteras i journaltext med tillhörande åtgärdskod. Genomsnittet

³¹ FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (1995) "The economic, social and cultural rights of older persons", General Comment No. 6

³² Läkemedelsavstämningar är en målrelaterad kvalitetsindikator, där 40 procent är gränsen för att få den målrelaterade ersättningen.

för vårdcentralerna i Göteborg var 49,7 procent under året. **Närhälsan vårdvalsverksamhet** beskriver att de säkerställer rutiner för att alla listade patienter som är 75 år och äldre årligen kallas för en läkemedelsgenomgång hos läkare. **Södra HSN** skriver att det skiljer sig mellan enheterna i området vad gäller andelen listade, 75 år och äldre, som varit föremål för fördjupad läkemedelsgenomgång. De högsta värdena ligger runt 65 procent medan andra ligger runt 30 procent.

Närhälsan vårdvalsverksamhet anger att varje vårdcentral har infört funktionen Seniorhälsan, det vill säga hälsofrämjande, förebyggande, riskidentifierande och vårdplanerande verksamhet i samverkan internt och externt, för listade patienter 65+. Nämnden menar att de genom denna metod möter människor *"som vid avslutat yrkesliv är mycket motiverade till livsstilsförändring"*.

Insatser för de mest sjuka äldre

Flera nämnder tar upp sitt arbete för de mest sjuka äldre, där fokus exempelvis är samverkan med kommun och primärvård eller personal med särskilt ansvar för omhändertagande, planering eller frågor om målgruppen.

Alingsås lasarett har sammanhållen vård för mest sjuka äldre som ett fokusområde för 2015. En del i detta arbete är att man under året har startat ett närsjukvårdsteam enligt den så kallade Lidköpingsmodellen. Under året har man även inrättat omsorgscoordinatorer på akutmottagningen för att förbättra omhändertagandet och planerandet av vården för de mest sjuka äldre. Sjukhuset drar slutsatsen att insatserna har lett till att *"i 30 fall har inläggning i slutenvård kunnat undvikas."*

Hälsö- och sjukvårdsstyrelsen tar upp att handlingsplanen "Det goda livet för sjuka äldre" reviderades under året. De har även samverkan med kommuner i samverkansorganisationerna *"i den nationella äldresatsningens anda"*. Styrelsen har beslutat att satsa på "en ingång för vård och omsorg för de mest sjuka äldre", vilket innebär en "one-stop call service" eller en lotsfunktion som ansvarar för att rätt vårdinstans tar sig an patientens vårdbehov. Man har informerat om satsningen i samverkansorganisationerna och inom regionens chefsforum. Styrelsen tar även upp att de arbetar med en ny beräkningsmetod för personer 65 år och äldre som blir återinskrivna inom 30 dagar. Metoden har tagits fram av Socialstyrelsen för att vara bättre anpassad till mest sjuka äldre. Målet är att andelen återinskrivna ska minska i jämförelse med föregående år, vilket uppnåddes under året (9 procent 2015 jämfört med 10,1 procent 2014).

Sahlgrenska universitetssjukhuset har fortsatt arbetet med de mest sjuka äldre, där en arbetsgrupp på sjukhuset med representanter från samtliga sjukhustomter arbetar *"för att förbättra vården för denna växande grupp patienter"*. Sjukhuset deltar i temagrupp Äldre för att genom samverkan med kommunen och primärvården förbättra förutsättningarna för omhändertagande av patientgruppen. Inom ramen för sitt arbete med de mest sjuka äldre har sjukhuset en geriatrikerkonsult som har till uppgift att svara på patientfrågor från primärvården, för att patienterna ska ha en nära sammanhållen nära vård och förebygga onödiga besök på sjukhusets akutmottagningar.

Södra Älvsborgs Sjukhus skriver att de har lagt särskilt fokus på att erbjuda patienter attraktiva mellanmål, vilket har stor betydelse för de äldre och mest sjuka patienterna.

Södra HSN skriver att de i sitt mål- och inriktningsdokument valt att lägga fokus på bland annat barn och ungdomar samt äldre (65+). Nämnden fokuserar på vården för de mest sjuka äldre.

Norra HSN samverkar inom Vårdsamverkan Fyrbodal, bland annat kring personer som är 65 år eller äldre och som har behov av samordnande vård och omsorgsinsatser. *"Den enskilde ska uppleva vården och omsorgen är samordnad och sammanhållen, vilket innebär att äldreomsorg, hemsjukvård, primärvård och sjukhus samverkar runt de sjuka äldre."*